

Verslag bijeenkomst Boeren voor Natuur

2 maart 2009, De Bosrand, Peter en Marja Oomen, Boxtel

Aanwezig

Peter Oomen	agrarisch ondernemer Boxtel
Rob Maessen	provincie Noord Brabant
Marien Sonneveld	Stichting Regiowaarde
Marjolein Pardoën	LNV DRZ zuid
André Luttkhedde	agrarisch ondernemer Twickel
Harry Alberts	LNV-DRZ oost
Hans Gierveld	Landgoed Twickel
Pieter Jelle Damsté	waterschap Regge & Dinkel
Herman Arentsen	Provincie Overijssel
Gerry Bulten	DLG
Jan Duijndam	agrarisch ondernemer Biesland
Inge de Vos	provincie Zuid Holland
Gerard van Wakeren	LNV-DRZ west
Herbert Diemont	Alterra
Judith Westerink	Alterra
Annelies Bruinsma	Alterra (verslag)

Het bedrijf van Peter en Marja Oomen

Herbert Diemont licht kort het project in Boxtel toe, uitgevoerd in het kader van het Interreg-EU project Lifescape (zie www.lifescapeyourlandscape.org). Rob Maessen van de provincie Noord Brabant was destijds als Lifescape-projectleider bij het initiatief betrokken; Peter Oomen had al snel interesse om deel te nemen. Boeren voor Natuur leek bij uitstek geschikt voor dit bedrijf dat biologisch vleesvee kon combineren met het beheer van 1000 ha Kampina natuurgebied (eigendom van Natuurmonumenten). Bijdragen aan natuur is zeker belangrijk, maar een bedrijfsmatige invulling van het concept en een adequate financieringsregeling (in dit geval via een 'rood-voor-groen' constructie) zijn voor Boeren voor Natuur, en ook voor deze ondernemer essentieel.

Peter Oomen vervolgt. Hij beschikt momenteel over 1000 ha natuurgebied (plus een aantal kleinere stukken) en 100 ha bouwland. In totaal 17 ha is eigendom; de rest is van Natuurmonumenten. Al 17 jaar geleden schakelde hij om van vleeskalveren naar een biologische bedrijfsvoering met vleeskoeien. Om de koeien dichterbij huis te kunnen weiden, kocht hij 10 jaar geleden het huidige bedrijf. Bewust koos hij voor een locatie aan de rand van een natuurgebied. Door de jaren heen is een deel van de oude gebouwen opgeknapt en heeft het bedrijf zich ontwikkeld tot wat het nu is:

- 120-130 stuks vleeskoeien, zomer en winter vrij rondlopend in 1000 ha natuurgebied
- 5 appartementen en 10 paardenboxen voor overnachting ruiter & paard
- vermarkting van 80% van het vlees (levering vleespakketten aan huis)
- opfok van paarden, in samenwerking met een andere ondernemer (nu ongeveer 70 stuks).

In 2002 wil een buurman een landgoed (d.w.z. 70% wordt bos) beginnen. Oomen wil niet dat het mooie, oude, open landschap achter zijn bedrijf bos wordt en zoekt naar andere mogelijkheden. Het huidige landschap is weinig veranderd vergeleken met het verleden: uit oude kaarten blijkt dat alleen enkele houtwallen zijn verdwenen. Instandhouding van dit oude landschap is een doel van Oomen. Alterra komt in beeld met het concept 'landbouwlandgoed' waarin natuur en landbouw samen gaan. Samen ontwerpen zij de plannen in het kader van het eerder genoemde project. In principe gaat

de productie van het land naar beneden en daalt de waarde van de grond. Om een inkomen op een redelijk niveau te garanderen, zou er financiering worden geregeld door het toewijzen van een aantal bouwlocaties op het landgoed (1 huis / 5 ha, en niet zoals in de NSW, 3 woningen per 10 ha) – door de eenmalige opbrengst wordt het waardeverlies gecompenseerd. Een goed verhaal dat door de wethouder van de gemeente Boxtel werd opgepakt en ondergebracht bij het Lifescape-project. Helaas is het niet gelukt om in de projectperiode de zaken te regelen en blijkt de besluitvorming bij de overheid enorm traag. Vergunningen worden niet (of heel laat) afgegeven, nieuwe ambtenaren beginnen van voor af aan, er is angst bij ambtenaren om de nek uit te steken, stukken komen niet aan, plannen veranderen voortdurend, kortom, voor Oomen is het een weg geworden met teleurstellingen en frustraties. Met het oog op de toekomst (en die van de kinderen) heeft hij inmiddels een ander bedrijf gekocht en het huidige bedrijf verkocht aan een projectontwikkelaar. Oomen is wel als pachter op het huidige bedrijf gebleven. Oomen wil nog 3 jaar proberen om de plannen alsnog rond te krijgen. Lukt het, dan blijven ze ook op dit bedrijf boeren; lukt het niet, dan is het wat hem betreft einde verhaal. Volgens de wethouder gaat het sowieso door, al duurt het nog 5 jaar. Voor Oomen duurt dat te lang.

In de discussie die volgt komt o.a. aan de orde:

- Het plan blijft haken op het 'rode' deel (o.a. de precieze plek van de huizen), ondanks het feit dat al 2½ geleden besloten is dat de rood-voor-groen regeling hier akkoord is.
- De Natuurschoonwet is veranderd. Natuur in plaats van bos mag nu ook.
- Waarom geen SN? Bij functieverandering krijg je 80% van de grondwaardedaling in een keer uitgekeerd (SN particulier beheer) met daarnaast nog een vergoeding uit SN-beheer. Oomen: Met SN kun je niet meer bemesten en je komt alleen in aanmerking als je land begrensd is voor SN. De grond krijgt de bestemming natuur. Daarnaast is er een sterke wens om niet afhankelijk te zijn van een subsidieregeling (waarvan bovendien niet bekend is hoe lang die nog blijft bestaan). Boeren voor Natuur heeft een grotere samenhang landbouw-natuur, wat leidt tot een betere natuurkwaliteit.
- Jan: in SN gericht op weidevogelbeheer is meer ruimte om te bemesten, dat is beter te combineren met een agrarische bedrijfsvoering.
- Om volgens Boeren voor Natuur te werken hoeft er feitelijk weinig te veranderen; het bedrijf is al biologisch, er wordt vrijwel geen voer aangevoerd (alleen iets voor de paarden).
- Verschil met de andere BvN initiatieven: De financiering is privaat, dus geen staatssteuntoets nodig. De boer beheert in wezen zijn eigen fonds, waarin een deel van de grondwaarde is gekapitaliseerd. Rood voor Groen heeft als voordeel dat het de overheid geen geld kost. Risico is dat er rood 'moet' komen om groen te betalen, alsof groen in zichzelf geen maatschappelijke waarde heeft.
- Overeenkomst met de andere BvN initiatieven: ook met private financiering duurt het erg lang om zaken rond te krijgen.
- Wat is het publieke belang, wat het private? Eventueel wantrouwen naar de private partij kan worden weggenomen door grond en opbrengst wel expliciet aan elkaar te koppelen (vastleggen in een contract).
- Door bureaucratie kom je pas heen als je ergens in de ambtelijke lijn innovatieve denkers hebt die het proces gaan trekken, duwen en ondersteunen.
- Aan het publieke belang (verbinding natuur en landbouw) had de plaatselijke politiek in Boxtel zich wel verbonden. Echter, die intenties zijn niet voldoende expliciet gemaakt, terwijl dat in het kader van het Lifescape-project achteraf gezien gemakkelijk gekund had. Essentiële momenten en beslissingen in het proces moet je 'vieren' zodat ook bij niet-ingewijden (ambtenaren, omwonenden, e.a.) een gevoel van betrokkenheid en verantwoordelijkheid kan ontstaan. Zo zijn er voor BvN intentieverklaringen ondertekend (commitment!) die uiteindelijk zijn uitgewerkt in

contracten. Naast een ambtelijke lijn kennen beide initiatieven ook een bestuurlijke lijn (de stuurgroep) die betrokken is en aangesproken kan worden als het proces stagneert.

- Het initiatief in Boxtel zou erbij gebaat zijn mee te liften op de uitstraling van Boeren van Natuur.

Na dit enerverende verhaal gaan we naar buiten om het bedrijf en de omgeving met eigen ogen te aanschouwen. Een mooi gebied, groot, weids, extensief begraasd; we zijn geen koe tegengekomen! Vervolgens doen we ons te goed aan de uitgebreide lunch, waarna we ons richten op het programma van de middag.

Boeren voor Natuur: terugblik, stand van zaken en vooruitblik

Judith Westerink geeft het doel van de middag aan: van elkaar leren, stilstaan bij waar we mee bezig zijn en kijken hoe dit mee te nemen valt naar een breder verband.

Het verleden

De aftrap is aan Harrie Alberts, betrokkene bij BvN vanaf het eerste uur. Hij vertelt hoe hij in zijn loopbaan het spanningsveld tussen landbouw en natuur groter zag worden. Geïnspireerd door bedrijven als die van zijn grootvaders zag hij de oplossing voor zich: boeren als natuurbeschermers in oude cultuurlandschappen. Inmiddels werkzaam bij LNV kwam hij in contact met Anton Stortelder die met hetzelfde idee, vanuit de invalshoek landschap, bezig was. Het basisdocument Boeren voor Natuur viel in goede aarde bij Veerman, en zijn ministerschap en enthousiasme voor het concept is door de jaren heen een belangrijke steun in de rug geweest voor het initiatief. De uitgangspunten van destijds hebben in grote lijnen stand gehouden:

- commercieel ondernemerschap
- de ondernemer krijgt betaald voor de diensten die hij levert
- natuurproductie
- gesloten kringloop
- het komt aan op het vakmanschap van de boer – het ultieme boeren
- continuïteit in bedrijfsvoering – grond wordt niet ontwaard – door langdurige contracten.

Het LEI was betrokken bij de financiële doorrekening van het systeem en de plannen voor Biesland en Twickel werden verder ontwikkeld.

Jan Duijndam raakte geïnspireerd door Harrie: een topambtenaar die praat en denkt als een boer behoort tot een zeldzame soort. Het veldsymposium in 2003 was een eerste piketpaaltje. In een gebied onder grote stedelijke druk was Jan al langer bezig met de vraag op welke manier hij het bedrijf voort zou kunnen zetten. Boeren voor Natuur

vereiste een omschakeling in denken: het doel 'efficiënte voedselproductie' maakt plaats voor 'welke diensten kan ik de maatschappij leveren?' Efficiënt ondernemerschap is de sleutel, multifunctionaliteit is de kracht. Stap voor stap, met vallen en opstaan, ontwikkelt hij het systeem op zijn bedrijf.

Hans Gierveld opereert op het landgoed Twickel, een kleinschalig cultuurlandschap met veel reliëfverschillen en een rijkdom aan natuur. Ook daar was al langer sprake van een spanningsveld: enerzijds de zorg om de toekomst van de landbouw in het gebied, anderzijds de zorg hoe de doelstellingen van Stichting Twickel – de instandhouding van dit kleinschalige cultuurlandschap – te realiseren. Een lezing van Anton Stortelder bracht Twickel op het spoor van Boeren voor Natuur. Ook hij onderstreept het belang van de steun van Veerman. Na een lange weg met vele obstakels zijn vorig jaar de contracten en de kwalitatieve verplichtingen door alle partijen ondertekend.

Toen Inge de Vos in 2002 bij de provincie Zuid Holland begon, was Jan Duijndam daar al bekend. Hij kwam met het plan BvN bij een collega terecht, die het al gauw doorschoof naar het bureau van Inge. Eerst werd een projectgroep ingesteld, daarna kwam de stuurgroep van de grond, en langzaam werd BvN in Biesland concreter. Na het groene licht vanuit Brussel is de pilot van start gegaan. Nog steeds dienen zich nieuwe dingen aan; BvN blijft uitdagend en leuk. Uniek is dat het hele proces zich bottom-up voltrokken heeft.

André Luttkhedde is op Twickel de weg van BvN ingeslagen. Met een klein melkquotum was een bedrijf daar amper op de been te houden. Hij heeft er alle vertrouwen in dat met BvN de gronden goed beheerd kunnen worden en dat hij door begrazing de Azelermeen in stand kan houden. Het gaat hem vooral om duurzaamheid in beheer en niet zozeer om bijv. de soorten die voorkomen. De situatie op Twickel vereist dat boeren en stichting samen optrekken; zo zijn de streefbeelden van de bedrijven in onderling overleg vastgesteld.

Wat is er veranderd in het concept BvN?

- Het landschapsgerichte bedrijf is er in Brussel niet doorgekomen; men wil niet dat er betaald wordt voor bestaande landschapselementen en verwees daarvoor naar bestaande regelingen (SN). Hiervoor moeten elementen uit de bedrijfsvoering worden gehaald, zodat er ook boekhoudkundig geen mest meer op uit gereden mag worden.
- De 'zoning' in het landschap, van natuurgericht naar landschapsgericht, is er in de praktijk nog niet van gekomen omdat begonnen is met een klein aantal bedrijven en omdat voor een dergelijke zoning een planmatige aanpak voor een heel gebied nodig is. Het is niet erg dat is begonnen met natuurgerichte bedrijven: een landschapsgericht bedrijf is immers minder onderscheidend ten opzichte van gangbare landbouw dan een natuurgerichte bedrijf.
- De samenleving is in beweging gekomen en is zich in positieve zin met BvN gaan bemoeien. De omvang waarin dit plaatsvindt had niemand van te voren kunnen bedenken!

- De termijn van 30 jaar is voor een deel losgelaten. Brussel heeft toestemming gegeven voor 10 jaar, waarna een evaluatie plaatsvindt mbt de staatssteun. De contracten zijn wel voor 30 jaar afgesloten, met een ontbindende voorwaarde als Brussel de stekker er uit trekt. De termijn van 30 jaar is cruciaal: natuur ontwikkelt zich niet in 10 jaar, investeringen schrijf je niet in 10 jaar af en omschakeling van en veestapel neemt zeker 30 jaar in beslag.
- Het initiatief is voorlopig beperkt tot 4 bedrijven, terwijl we het liever breed over Nederland uit hadden willen rollen. Brussel is erg voorzichtig en beducht voor aanspraken vanuit andere landen. Er zijn 26 landen die meekijken!

Opmerkingen:

- Gerrie Bulten: opschaling binnen Twickel zou mogelijk moeten zijn, mits de financiering privaat is.
- Bekeken is of BvN ondergebracht kan worden in de Catalogus Groen-blauwe diensten. In theorie is dit mogelijk; rapportje komt binnenkort uit (Alterra-rapport 1805).
- Boeren voor Natuur in de Europese context: in dit kader is eind vorig jaar een internationale workshop georganiseerd waarin ervaringen met vergelijkbare groen-blauwe diensten in verschillende landen zijn uitgewisseld (European Lessons en Minutes van de workshop, zie www.boerenvoornatuur.nl)

Waar staan we nu?

Om BvN een stevige impuls te geven moeten de fondsen nu worden aangevuld met privaat geld, m.a.w. de maatschappij gaat meebetalen. Hoe pak je dat aan?

- In Twickel zijn plannen om het bedrijfsleven in Twente te mobiliseren voor sponsoring.
- In Zuid Holland is de bereidheid van bedrijven om langdurig te investeren in beheer onderzocht. Met een teleurstellend resultaat: bedrijven kunnen hier onvoldoende mee scoren en geven de voorkeur aan eenmalige bijdragen voor gerichte, zichtbare investeringen.
- In Groene Woud heeft het Innovatieplatform Duurzame Meierij in samenwerking met de ASN-bank een 'streekrekening' in het leven geroepen (zie www.streekrekeninghetgroenewoud.nl). Overheden en bedrijven kunnen hun geld veilig wegzetten tegen een marktconforme rente. ASN stort 0.5% in een duurzaamheidsfonds. Dit is een zeer haalbaar concept: de ASN krijgt meer klanten, de betrokkenheid bij de streek wordt vergroot, de drempel voor bedrijven om deel te nemen is laag.

Voor Twickel wordt 2009 een spannend jaar. De plannen:

- op korte termijn de oprichting van een stichting Boeren voor Natuur Twickel
- de projectleiding over de hele linie goed op orde hebben (Gerry Bulten is daarvoor aangesteld) en gezamenlijk optrekken om de doelen waar te maken, ook voor Brussel over 5 jaar
- uitvoering van de inrichting, omschakeling van de bedrijven en het sluiten van de kringloop (de omschakeling van het bedrijf van Hofstede vereist nog veel vrachtbewegingen – met als gevolg verlies aan vegetatie en mineralen; Luttikhedde is druk met asbestsanering, afrastering e.d., gaat inzetten op compostering, kringloop en opslag van graan en stro)
- waterhuishouding aanpassen en expliciet zichtbaar maken (én een goed persmoment zoeken)
- in het algemeen: het project meer zichtbaar maken, meer uitstralen
- eerste Monitoring & Evaluatieverslag Twickel

In Biesland is in 2009 ook het nodige werk aan de winkel:

- uitvoering van het nieuwe inrichtingsplan, inclusief de wateropgave (peilverhoging, waterberging). Bij de inrichting moet 26.000 m³ worden omgezet; daarmee is zo'n 30 ha misschien een jaar lang uit productie. Wie betaalt dat?
- de kringloop sluiten. Dit is niet eenvoudig. De tarweproductie moet in balans zijn met de omvang van de veestapel (het areaal dat in aanmerking komt voor vergoeding BvN is vastgelegd in de beschikking; uitbreiding is alleen mogelijk ofwel zonder vergoeding, ofwel het contract moet worden aangepast). Als er grond uit productie gaat t.b.v. de inrichting, wordt het sluiten van de kringloop nog moeilijker. Hier moet een oplossing voor komen.
- afsluiten van de kwalitatieve verplichting (als grond duurzaam wordt toegevoegd, is een kwalitatieve verplichting nodig; steeds moeten wisselen van grond is geen optie. Uitbreiding met pachtgrond kan een probleem zijn: particuliere grondeigenaren willen helemaal geen kwalitatieve verplichting,).

Op Twickel is de kwalitatieve verplichting al gevestigd, gekoppeld aan een zogenaamd streefbeeld per bedrijf. De kwalitatieve verplichting in combinatie met uitbreiding is geen probleem omdat Twickel de grondeigenaar is.

Bij waterschap Regge & Dinkel bestaat een schadevergoedingsregeling die gedurende de uitvoeringsperiode van een inrichtingsplan soelaas biedt aan betrokken ondernemers.

De toekomst

Voor Harrie Alberts zijn de pilots geslaagd als we over 5 jaar kunnen aantonen dat:

- de waterschapswerken zijn uitgevoerd
- er landschapelementen zijn aangelegd
- de bedrijven een gesloten kringloop hebben
- het idee zich meer verspreid heeft
- men initiatieven op andere plekken gaat koesteren.

Waar willen we staan we over 5 jaar? Er zijn uiteenlopende wensen:

- we hebben dan 5 jaar goede monitoring achter de rug waarmee we eenieder - en dus ook Brussel - kunnen overtuigen
- vanaf volgend jaar al: avonden op Twickel waarop M&E wordt gepresenteerd
- we zetten sneller stappen en zijn slagvaardiger
- de initiatieven lopen door, de betrokkenen zetten door
- we hebben een waardige opvolger voor Harrie Alberts
- er wordt werkelijk integraal gedacht, het sectorale is losgelaten, ook bij de waterschappen

Hiermee komt een einde aan een waardevolle uitwisseling en een interessant bezoek aan een mooi bedrijf. Voor Peter Oomen is hiermee uiteraard niets opgelost; hij wacht nu eerst de uitkomst van de volgende gemeenteraad af. De pilots BvN hebben elk hun eigen dynamiek en knelpunten.

Wat het gezelschap aan Peter Oomen nog meegeeft: rood-voor-groen is inderdaad een mooie constructie om de plannen te kunnen realiseren, maar het is slechts een middel. Leg in de lobby vooral de nadruk op het plan, en wat dat oplevert voor de streek en de maatschappij! Ambtenaren herkennen goede initiatieven van ondernemers; overheden zijn blij met echt goede plannen!

Namens alle aanwezigen hartelijk dank aan Peter en Marja Oomen voor de gastvrije ontvangst.
